

Я. О. Побожні формули у заповітах міщан м. Львова другої половини XVI–XVII століть: дипломатичний аналіз / Я. О. Кочеркевич // Архіви України. – 2010. – № 5. – С. 45–61. 7. Гедьо А. Заповіти як джерело з історії повсякденного життя Ніжинської грецької громади XVIII – першої половини XIX ст. / О. Гедьо // Краєзнавство. – 2010. – № 3. – С. 116–122. 8. Кривошея О. Тестаменти як складова фамільних архівів / О. Кривошея // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. XXVI. – К., 2009. – С. 81–91. 9. Тестаменти (1636–1761) // Інститут рукопису НБУ ім. В.Вернадського, ф. 1, спр. 57489–57601. 10. Духівниця обозного Лубенського полку Павла Мартоса. 1741 р. // Інститут Рукопису НБУ ім. В.Вернадського, ф. 1, спр. 57571. 11. Модзалевский В. Малороссийский родословник. – Т. 3. – Киев, 1912. – С. 54–56.

Алла Попружная

НЕОПУБЛИКОВАННОЕ ЗАВЕЩАНИЕ КАЗАЦКОЙ СТАРШИНЫ СЕРЕДИНЫ XVIII В. ИЗ КОЛЛЕКЦИИ О. ЛАЗАРЕВСКОГО

В статье подано публикацию завещания представителя казацкой старшины середины XVIII в. Текст завещания – ценный источник социально-экономической, семейной, духовной жизни представителей казацкой элиты XVII–XVIII вв.

Ключевые слова: П. Мартос, А. Лазаревский, духовница, testament, казацкая старшина.

Alla Popruzhna

UNPUBLISHED COSSACK AUTHORITY'S TESTAMENT IN THE MIDDLE OF XVIII CENTURY OF LAZAREVSKIY'S COLLECTION

The object of the article is publication of two Cossack authority's testament in the XVIII century. The contents of the testaments are unique origins of social and economical history. The contents of these documents demonstrate spirituality, family priorities and Cossack authority's tastes.

Key words: P. Martos, A. Lazarevskyy, testament, last will, cossack elite.

УДК 070:271.4-9(477.83-25)(09) «18/19»

Роман Лехнюк

ГАЗЕТА «РУСЛАН» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ СЕРЕДОВИЩА КАТОЛИЦЬКОГО РУСЬКО-НАРОДНОГО СОЮЗУ (1896–1901 РР.)

У статті висвітлено обставини заснування у Львові газети «Руслан», з'ясовано фінансове становище часопису та персональний склад редакції, проаналізовано редакційну політику та публікації в газеті як джерело до історії Католицького русько-народного союзу та новочасної української консервативної ідеї у Галичині загалом. На шпальтах газети знайшли відображення питання про суспільну роль Церкви, значення нових ідеологій – як універсальних (соціалізму, лібералізму), так і суто галицьких феноменів (передусім русофільства), чимало йшлося про українсько-польські відносини, концепцію «органічної праці» з наголосом на становищі українського селянства й духовенства. Часопис був активним учасником міжпартійної полеміки.

Ключові слова: газета «Руслан», християнсько-суспільний рух, Католицький русько-народний союз, консерватизм.

Злам XIX–XX ст. був часом поширення в Галичині нових ідей, швидкої політизації та партійної структуризації українського руху. Тоді розгорнули діяльність Радикальна, Національно-демократична, Соціал-демократична, русофільська Русско-народна партії. Вони представляли широкий ідеологічний спектр – від соціалізму – до крайнього консерватизму русофілів. Не забракло в цьому спектрі й модерної консервативної сили, яка намагалася пристосувати традиційні цінності – клерикалізм, соціальна структуризація суспільства, досягнення змін шляхом неквапливих рішень і компромісів, відкидання конфронтації як методу й самоцілі – до умов і викликів новітньої доби. Інституційним втіленням цієї ідеї став Католицький русько-народний союз (далі – КРНС). Його засновниками були представники правого крила народовського руху. Вони відігравали важливі ролі в українській політиці в Австро-Угорщині. Лідер цього середовища Олександр Барвінський (1847–1926) та його прихильники становили більшість українського представництва в Державній раді скликання 1897–1900 рр., великою мірою визначали теж політику українського клубу Галицького сейму.

Християнсько-суспільний рух у півдакарійській Галичині вже не є для української історіографії новою темою. Про різні його аспекти писали Т. Антошевський, О. Аркуша, А. Кліш, М. Мудрий [2; 3;

19; 20; 39]. Однак діяльність КРНС, порівняно з іншими політичними угрупованнями того часу, залишається вивченою найменше. Найчастіше КРНС і християнських суспільників трактують як праве крило народовецького (національно-демократичного) руху. Це твердження цілком слушне, однак і розбіжності між народовцями та середовищем КРНС у питаннях тактики були чималі, що призводило відвертих взаємних образ і ворожнечі. Це дає підстави розглядати КРНС як самостійну інституційну та ідейну складову галицької політики.

Мета цієї статті – на основі матеріалів газети «Руслан» проаналізувати персональний склад та ідеологію середовища КРНС.

Для цього треба виконати такі завдання: відтворити обставини появи та умови існування періодичного видання; з'ясувати персональний склад редакції та залучених до неї осіб, які становили кістяк середовища християнських суспільників; розглянути ідеї консерваторів стосовно методів політичної боротьби в соціальній, господарській, церковній та інших сферах; проаналізувати бачення видавцями часопису українсько-польських відносин, а також відносин усередині українського руху; простежити спроби практичної реалізації програмних постулатів КРНС та їх результати.

Основу джерельної бази статті складають публікації газети «Руслан» за 1897–1901 рр. Ці матеріали вперше вибрано як самостійний об'єкт дослідження. Науковий потенціал цього джерела полягає в широкому висвітленні на шпальтах «Руслана» поглядів християнських суспільників на актуальні питання свого часу. Їх аналіз дає змогу розглянути суспільно-політичну і соціально-економічну ситуацію в Галичині під кутом зору, суттєво відмінним від поглядів представників найбільших у той час українських і польських політичних сил. Попри малочисельність та організаційні проблеми, християнсько-суспільний рух, виразом чого були публікації в часописі «Руслан», був на зламі XIX–XX ст. важливою частиною української політичної як думки, так і практики. Інше тогочасне періодичне видання консервативного спрямування – журнал «Правда» – дало змогу відтворити початкову, організаційну стадію КРНС. Значний обсяг інформації про редакційні та адміністративні клопоти видавців «Руслана» містять матеріали фонду Барвінських, які зберігаються у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. Зокрема, це листи до редакції часопису від дописувачів, а також листування чільних представників середовища (як-от Василя Тисовського і Кирила Студинського) з О. Барвінським. Доповнюють корпус джерел матеріали Центрального державного історичного архіву у Львові з фондів 362 «Кирило Студинський» і 818 «Анатоль Вахнянин».

КРНС засновано у Львові 14 жовтня 1896 р. Цьому передували наради 26 грудня 1895 р. і 22 вересня 1896 р. Причину створення товариства його засновники вбачали у відсутності організації, яка стояла би на народній основі та спиралася на «новоєрівську» декларацію 1890 р. Ці функції мала виконувати «Народна рада», однак, на думку творців КРНС, вона відійшла від «Народної програми», останнім доказом чого стала спілка з русофілами напередодні парламентських виборів 1897 р. [47]. Першим головою КРНС обрано о. І. Чапельського, очільника Руського педагогічного товариства (у 1887–1891 і 1902–1910 рр.), каноніка собору св. Юра. Статутною метою товариства було «дбати про релігійно-моральні, народні, політичні і економічні справи руского народу в Галичині іменно же про справи руских селян і міщан на основах католицьких» [81]. Досягти цього планувалося «органічною працею»: піднесенням освітнього рівня суспільства, його правової свідомості, проведенням віч і зборів щодо поточних політичних і економічних питань. Окремим параграфом у статуті йшлося про створення і поширення часопису [81; 42]. Так засновано газету «Руслан», перше число якої з'явилося друком 1 січня 1897 р.

Від початку організатори видання зіткнулися з декількома проблемами. Передусім, варто було визначитися з форматом часопису. Розглядали два зразки: чернівецької «Буковини» та віденської «Neue Freie Presse» [33, арк. 4]. Вибір випав на користь австрійського видання, про що свідчить як редакційне листування [28, арк. 1], так і порівняння номерів «Руслана» і «Neue Freie Presse» (в останньої запозичено рубрикацію, розміщення інформації, стиль заголовків і редакційних даних). Львівське видання відрізняли від віденського частота виходу та обсяг: «Руслан» виходив щодня о 18 год. у чотиристорінковому форматі вечірнього віденського аналогу, тоді як «Neue Freie Presse» виходила двічі на день, а її ранковий випуск мав 20 сторінок. Очевидно, чотирьох сторінок для україномовної газети бракувало (з редакційного листування в рубриці «Новинки» зрозуміло, що через брак місця публікацію багатьох надісланих до друку дописів і художніх творів доводилося відкладати), проте для видання більшого обсягу бракувало коштів.

Питання фінансового забезпечення постійно нагадувало про себе. Нестача коштів зумовила перенесення початку видання з кінця 1896 р. на початок 1897 р. [33, арк. 5], а згодом призводила до хронічних заборгованостей перед друкарнею Владислава Шийковського. Більшість листів В. Тисовського і К. Студинського до О. Барвінського з архівної збірки редакції «Руслана» містять

інформацію про борги перед друкарнею та прохання/заклики виправити матеріальне становище редакції [32, арк. 13, 17, 27 зв.; 33, арк. 9, 17]. Звертався щодо виплати боргів і систематизації подальших виплат до О. Барвінського й безпосередньо власник друкарні В. Шийковський [29, арк. 1; 88, арк. 1 зв.]. Ймовірно, з непевною фінансовою ситуацією була пов'язана часта зміна розташування редакції (упродовж 1896–1901 рр. було три адреси) і незначний тираж (500 примірників) [33, арк. 7 зв.]. Непросте матеріальне становище провокувало фінансові махінації. Згідно з признанням В. Тисовського: «Я бідний, незасібний чоловік, обмежений хиба на учительську пенсію і на те, що лекціями можна було здобути так і ратував ся, удержуючи четверо дітей у школах, а ще до того тяжкі домашні відносини в часі недуги жінки приводили мене просто до розпуки. Серед таких обставин не порадо мені було тисячами орудувати, і стати в котрій хвилі готовим до обрахунку... а при обороті в двох літах около 20 000 зр. виходить недоїмків на 400 зр. ... і чим скорше постараю ся покрити все як слід, ще в тім році» [33, арк. 25 зв. – 26]. За підрахунками К. Студинського, збитки від діяльності В. Тисовського становили тисячі золотих ринських [32, арк. 7].

Відсутність коштів позначалася на кількісному складі редакції та якості видання. Через три місяці від початку В. Тисовський скаржився О. Барвінському, що після від'їзду того до Відня ніхто, крім нього самого та отця Михайла Світенького, не навідувався до редакції задля допомоги [33, арк. 7]. Випуск газети отець готував фактично самотужки, хоча формальним редактором у першому півріччі 1897 р. був Теофіл Барановський. Згодом К. Студинський писав про те, що внаслідок браку фахівців і зумовленого цим недогляду «за Сьвітенького виходил нераз такі нісенітні числа» [32, арк. 5]. О. Барвінський навіть розглядав можливість повернути о. М. Світенького на попереднє місце [88, арк. 1]. В. Тисовський шукав для роботи в редакції людину, яка мала покращити якість матеріалу. Вибір випав на Володимира Коцовського (1860–1921) – літературознавця, члена НТШ. Проте в середині 1897 р. він запідозрив К. Студинського і А. Вахнянина у використанні «Руслана» для власних цілей і відійшов від участі в проєкті [33, арк. 13 зв.–14]. Від 1898 р. редакційну політику визначав К. Студинський. Він не тільки публікував власні наукові розвідки й керував адміністрацією, а й уклав покажчик публікацій у «Руслані» за весь час виходу часопису – з 1897 по 1914 р. [26].

Джерела дають змогу з'ясувати витрати на видання «Руслана». За перші п'ять місяців 1897 р. вони становили 3 829 золотих ринських (далі – зр.) (гульденів – примітка автора) 40 крейцерів (далі – кр.), тоді як прибутки – 3883 зр. 39 кр. Таким чином, на поточні видатки адміністрації, як-от: експедиційні марки, нафту для освітлення редакції, зарплату тощо, залишалося тільки 59 зр. 99 кр. – на думку В. Тисовського, сума недостатня [33, арк. 9]. У 1900 р. значилися такі видатки: друкарня 6300 зр.; щомісячні витрати на адміністрацію: зарплатня редактора Льва Лопатинського – 60 зр., його помічника Семена Ґорука – 30, коректа – 20, експедиція – 13, оренда помешкання для редакції – 18, слуга – 6 зр. З урахуванням витрат на поштарів, світло, дрова, листування і папір виходило щонайменше 200 зр. на місяць, а відтак 2400 зр. щороку. Сумарно річні витрати на друкарню та адміністрацію з урахуванням податків становили 9 тис. зр. [32, арк. 27 зв.].

Складніше встановити джерела надходжень до бюджету часопису. На початку планували, що більшість видатків будуть покривати кошти від передплати і пожертв [33, арк. 5]. Попри окремі внески (наприклад, пожертва Г. Словіцького в розмірі 50 зр.) [31, арк. 1], сподівання на жертводавців були марними, та й заклики до передплати не мали значного успіху [33, арк. 5]. Основне джерело прибутків забезпечував через свої зв'язки у Відні О. Барвінський. Це впливає з листів В. Тисовського і К. Студинського [32, арк. 13; 33, арк. 17, 19 зв.]. Ці кошти проходили й через Галицьке намісництво [33, арк. 19–19 зв.]. Отож, можна стверджувати, що «Руслан» почасти фінансували центральні органи австрійської влади у порозумінні з крайовою польською адміністрацією. Непрозорість коштів було головною причиною підозр В. Коцовського, які описав В. Тисовський: «Причиною сих сумнівів єсть певна таємність посеред котрої ми заодно повертаємося, ми не знаємо тепер, хто нами интересує ся, та кому ми і на що придались. О своїх силах стояти не можемо, а прецінь стоїмо – отже на чийм ґрунті – то просту хоч знати чийми фондами покриває ся потреби нашого видавництва» [33, арк. 13–13 зв.].

Ключовим питанням у дослідженні певного інтелектуального середовища є визначення кола осіб, які до нього належали. У цьому випадку треба проаналізувати учасників установчого з'їзду КРНС, членів редакції «Руслана» та їх контакти, а також дописувачів. На нараді 14 жовтня 1896 р. були присутніми 56 осіб, а ще 30 надіслали привітання учасникам і перепрошення за відсутність. З них обрано організаційний комітет з 10 членів і 5 помічників: І. Чапельський, крилошани Богдан Пюрко, Мирон Подолинський, Іван Гробельський, Михайло Світенький, д-р Стефан Юрик (префект духовної семінарії у Львові), Т. Барановський, нотар Володимир Левицький, В. Коцовський, О. Барвінський, помічниками були: Омелян Ваньо (співробітник архикатедрі у Львові), Іван Бічай і

В. Тисовський (професори семінарій у Львові), Теофіл Грушкевич й Іларій Огоновський (професори гімназії у Львові) [47].

Редакторами «Руслана» в досліджуваний період були Теофіл Барановський, Стефан Кульчицький і Лев Лопатинський. Барановський (1840–1897 рр.) – один із засновників Літературного товариства імені Шевченка, інженер крайового віділу – очолював редакцію у перші півроку видання часопису (помер 18 липня 1897 р). Про С. Кульчицького відомо з листа К. Студинського, в якому йшлося про призначення редактора на посаду у фінансовій дирекції крайового віділу [32, арк. 11, 15]. Найбільше відомостей є про Л. Лопатинського (1868–1914 рр.) – драматурга й публіциста, шкільного товариша К. Студинського [32, арк. 1]. Його дружиною була актриса Філомена Лопатинська. Сам Л. Лопатинський публікував у «Руслані» свої п'єси, як-от: «До Бразилії!» (1898 р.), «Свекруха» (1899 р.), «Беата і Гальшка» (1899 р.). Він обіймав посаду редактора двічі. Перше нетривале перебування на ній припинено через якийсь конфлікт (в одному з листів до О. Барвінського К. Студинський зазначав, що А. Вахнянин через відсутність охочих пропонував на посаду редактора Л. Лопатинського, який «по 6-місячній науці буде чемніший і пильніший») [32, арк. 5]. Імовірно, його зумовили часті прохання Лопатинського про підвищення платні, адресовані О. Барвінському як прямо, так і за посередництва шкільного товариша [30, арк. 1; 32, арк. 19, 26]. Про участь у виданні «Руслана» В. Тисовського, В. Коцовського, М. Світенького і К. Студинського йшлося вище.

Інформативним є перелік прізвищ, що його уклав О. Барвінський і який зберігається в архівній збірці редакції «Руслана» [34]. Треба думати, що це перелік дописувачів газети. Він дає змогу встановити декотрих дописувачів із середовища духовенства (наприклад, митрат А. Білецький, І. Гробельський, парафіяльні священики). У списку є теж чимало авторів, яким видавці «Руслана» активно опонували (Іван Франко, Юліан Романчук, Василь Нагірний, Андрій Кос, Іван Белей). Постійними дописувачами часопису були О. Барвінський і А. Вахнянин. Як депутат австрійського парламенту, О. Барвінський забезпечував редакцію оглядами подій у Державній Раді [33, арк. 22]. О. Барвінський і А. Вахнянин виконували роль ідеологів часопису, були авторами більшості програмних статей [33, арк. 20]. На шпальтах «Руслана» виходили друком промови та законодавчі ініціативи двох депутатів у Державній Раді, Галицькому сеймі, у так званих «спільних делегаціях» австрійського та угорського парламентів [65; 66; 69].

Одним із засадничих принципів КРНС був клерикалізм. Проголошена в прем'єрному номері «Руслана» опора на вікову християнську традицію в «народній праці» [15] складалася з декількох складових. Насамперед, була піддана різкому осуду думка, яка набувала популярності, про релігію як приватну справу кожної людини [68]. Проголошувалася необхідність «християнізації» системи освіти, насамперед шкільної. Передбачалося закріпити за Церквою викладання не лише науки релігії, а й ряду світських предметів [92]. Право Церкви на таку роль в освіті обґрунтовувалося історичною традицією: «Церква виступає з правом до школи, покликуючи ся на переказане їй Ісусом Христом покликане учительське. Церква може також зовсім справедливо навести своє право, що она є властиво цивілізуючою силою; церква розбудила гадку заснування шкіл, она є матерю школи, основателькою многих шкіл, она збирала дутий і висилала учителів. Доперва коли показало ся, як важною річчю є не тільки відомости подавані в школі, але й вплив на доростаючи покоління, почала й держава дбати про школи і взяла їх в свої руки» [92].

Важливим пунктом була активізація душпастирської та громадсько-просвітницької діяльності парафіяльного духовенства. Перемиський єпископ Костянтин (Чехович) закликав духовенство до активної праці над просвітніми й економічними питаннями [43]. Передумовою для цього мало стати підвищення матеріального становища священиків та їх сімей [82]. Видавці «Руслана» й тут наголошував на історичному аспекті – провідній ролі духовенства в розвитку української культури [80]. Акцент роблено й на близькості греко-католицького духовенства та селянства. Душпастирі мали бути зразком не тільки моральності, а й прикладом ефективного господарювання [44].

Організатори КРНС прагнули заручитися підтримкою вищої ієрархії Греко-католицької церкви. Найкращою для товариства ситуація була за часів митрополита Сильвестра (Сембратовича, 1836–1898 рр.). Скерована під час установчого з'їзду до влади делегація принесла звістку, що «заявили Є. Е. Кардинал, що все і всюди і на кожному кроці будуть підпирати змагання нашого товариства і уділили нам свого благословення» [47]. Попри таку підтримку, КРНС не вдалося здобути популярність серед духовенства. Невдачею завершилися й починання митрополита в цьому ж напрямі під час зборів представників духовенства у Львові в грудні 1896 р. На зборах влади закликав поборювати антицерковні тенденції деяких політичних сил, очолюваних світською інтелігенцією [64].

Після смерті митрополита Сильвестра (Сембратовича) відносини прихильників О. Барвінського з митрополичим престолом ускладнилися. Часопис «Руслан» відверто агітував за кандидатуру на митрополита перемиського єпископа Костянтина (Чеховича) [53]. Однак

митрополитом став станиславівський єпископ Юліан (Куїловський, 1826–1900 рр.), який майже не втручався в громадсько-політичні справи. Очолювану ним до цього єпархію видавці «Руслана» піддавали атакам за русофільство та родинний патерналізм у керівництві. Вістря критики спрямоване на крилошанина Литвиновича. З восьми членів станиславівської консисторії п'ятеро були його родичами. Його ж уважали головним винуватцем процвітання русофільства в єпархії [70]. Газета так відгукнулася на номінацію митрополитом Юліана (Куїловського): «Супротив доконаного факту іменования еп. Куїловского митрополитом галицької Руси, остає нам лише сказати: Дай Боже, щоби те не стало ся, чого ми побоювали ся перед его іменованием!» [53].

Наступні значні надії середовище КРНС покладало на призначеного наприкінці 1900 р. митрополита Андрея (Шептицького). Консерватори сподівалися, що новий владику підтримає їх починання. Ці очікування були оприлюднені в статті з нагоди двохсотліття переходу Львівської єпархії на унію: «Сієє надія, що небавом вже стане на чолі Руско католицької Церкви муж, що скріпить і обезпечить її підвалини, які старають ся підорвати з одного боку ті, що бажали би втрути Русь в темряву схизми, а другі, що бажать з серця нашого вирвати всяку віру. Серед темряви тої, яка нині залягає Галицку Русь, сходить сонце надії, що своїм світлом розжене темряву і теплотою огріє і покріпить серця руского народу...» [1]. Митрополит Андрей (Шептицький) справді став визначною постаттю церковного життя, проте шляхом безумовної підтримки середовища КРНС, як це робив Сильвестр (Сембратович), не пішов. Добре відчуючи стан і тенденції суспільно-політичного життя Галичини, владику Андрей у перші роки дотримувався нейтралітету щодо українських політичних груп, а згодом зробив ставку на співпрацю з Українською національно-демократичною партією [67].

Видавці «Руслана» виступали з критикою соціалізму – як теорії загалом, так і практики, втіленої в діяльності Русько-української радикальної партії. Стаття «Соціялізм – антиклерикалізм» – показовий приклад представлення часописом тих викликів і загроз, які несла становищу Церкви ця модерна ідеологія [77]. Були й інші публікації, які представляли радикалів ворогами Церкви й духовенства [63; 72]. Виступи проти соціалізму не обмежувалися питаннями релігії. Інтереси консерваторів КРНС і радикалів вступали в гостру конфронтацію в аграрній сфері. Для консерваторів неприйнятним був постулат про колективізацію землі, який значився в програмі галицьких радикалів [78]. Причиною цього було не тільки бажання зберегти усталену соціальну структуру суспільства, а й політична конкуренція. Узагальнений погляд християнських суспільників на соціалізм як теорію був таким: «Хоч они (соціалісти. – Р. Л.) обіцяють золоту волю, то в дійсности відбирають нам особисту, тілесну і душевну свободу. Соціальна демократія домагає ся не лише, щоб ми всі наші думки і погляди в політичних справах уложили відповідно до їх приказів, але щоб ми і наші релігійні переконання при норавли до їх бажань. Спитає хто, яку звязь має релігія з політикою, з соціялізмом? Дуже тісну, бо як довго в серці чоловіка є іскра релігії, то він вистерігає ся всякого зла, а скоро вже позбув ся релігії як чогось непотрібного, тоді можна з ним все робити. Тимто соціаль-демократи бажали-б підорвати у людей всяку віру» [91].

Соціально-економічна програма християнсько-суспільного руху проголошувала міщанство й селянство підвалинами суспільного ладу [7]. Це пояснювали прив'язаністю українського селянина до традиції, спираючись на яку він «двигав народність руску з більшим успіхом як би кому здавало си» [63]. Консерватори вказували на важливу роль аристократії (в українців її не було), опорою суспільного ладу визнавали майновий стан і авторитет [25]. Видавці «Руслана» пропагували створення хліборобських спілок, які мали обезпечити селянство від зубожіння і боргів, а отже й від головної проблеми соціально-економічного життя тогочасної Галичини – масової еміграції [4; 61]. Важливою ініціативою А. Вахнянина було створення у краї позичкових кас системи Райфайзена. Потребу в таких закладах обґрунтовувала серія матеріалів у «Руслані» з історії позичкових кас [5; 49].

Окрім соціалізму, зазнавав критики й лібералізм. Тоді під поняттям лібералізму розуміли передусім економічну складову ідеології. Це стосувалося ідей манчестерської школи, яка пропагувала повну свободу підприємницької діяльності, обмеження фінансової ролі держави і свободу конкуренції як рушійну силу економіки. До негативних наслідків ліберальної ідеї у правлячих колах Австрійської держави впродовж останньої чверті XIX ст., зокрема для українців, зараховували лихварство, зумовлену ним заборгованість населення, обезземелення й «грубий матеріалізм» [44]. Усе це видавці «Руслана» вважали причиною поразки на виборах до Державної ради 1897 р. ліберальних угруповань і утворення нової консервативної більшості [84].

Прихильникам соціалізму й лібералізму дописувачі «Руслана» закидали нехтування національного питання. Під сумнів ставили й відданість соціалістів і лібералів декларованим принципам людської свободи. Показовим прикладом може бути звіт про події в Трієсті у квітні 1898 р. Тоді італійські ліберали та соціалісти здійснили напад на церкву, де словенський священник під час богослужіння критикував ці ідеології: «Як бачимо, вільнодумні нібито крикуни показують ся яко найгірші терористи, они домагають ся свободи, але лише для себе і такої свободи, як они

розуміють». Автор допису проводив паралелі з галицькою ситуацією, вказуючи на аналогічну тактику місцевих радикалів, народовців і русофілів [94].

Питання національної самоідентифікації зумовлювало глибоке взаємне несприйняття двох консервативних середовищ в українському русі Галичини – християнських суспільників і русофілів. На зламі XIX–XX ст. русофільський світогляд, ґрунтований на мовній, релігійній та історичній спільності «руських» земель, набув виразно архаїчних рис. Це відбувалося на тлі стрімкої модерної націоналізації, виразниками якої в Галичині були народовці, консервативним крилом яких можна вважати середовище КРНС. Жодне інше середовище не викликало такого негативного ставлення дописувачів «Руслана», як русофільська партія. Видавці «Руслана» таврували русофілів (москвофілів) за «національний нігілізм» [37; 41], називали «платними ренеґатами» [90].

За гучними епітетами слідували й раціональні аргументи. У фейлетоні «З того світа» йшлося про мандрівку фейлетоніста «Руслана» раєм, де постаті з історії України розпитували його про сучасний стан української суспільності Галичини. У відповідь журналіст із сумом констатував, що замість культурного й політичного розвитку галицькі українці надалі дискутують про правопис [17]. У цій задавленій суперечці видавці «Руслана» відстоювали фонетику, уважаючи, що етимологія не так зберігає традиції української мови, як наближає її до чужого й неіснуючого «общерусского языка» [45]; вказували на відмінності між українською та російською мовними й писемними традиціями, погане розуміння етимології простолюдом, що ускладнювало просвітницьку роботу [23]. Відносини загострювала й постійна критика русофілами осіб зі середовища КРНС у сеймі й парламенті за «угодовство» [22], до цього додавалася теж критика «Обществом им. Качковского» товариства «Просвіта» за «зраду етимології» [93]. Предметом критики з боку «Руслана» була політична практика русофілів. Апогеем протистояння стало віче на Замковій горі з нагоди 50-ліття скасування панщини, коли, за свідченнями видавців «Руслана», представники русофільських організацій спровокували побиття членів «Академічної громади», які виступили проти консолідації народовців з «ренеґатами» [18].

Союз народовців з русофілами на виборах 1897 р. був тактичним кроком, скерованим на посилення позицій націонал-демократів у Державній раді. Саме тактичні моменти були віссю постійної полеміки «Руслана» з народовцями та їх пресовим органом газетою «Діло». Стратегічні цілі націонал-демократів і групи О. Барвінського загалом збігалися, вони полягали в легальній культурно-просвітницькій і політичній роботі, спрямованій на всебічний розвиток народу. Проте практичні кроки щодо реалізації цієї мети зумовлювали розбіжності й провокували взаємні протиріччя. Лідер народовців Юліан Романчук зазнавав критики за відхід від політики «нової ери» та консолідацію з русофілами. Ініціатора цього союзу Василя Нагірного означували як «ісповідника теорії, що «народовцям» можна навіть і з чортом лучити ся до акції виборчої» [79], а зворот Романчука від «нової ери» до консолідації іронічно називали «блуканиною політичною великого руского політика» [6].

Суттєві відмінності були й у способах здійснення політики «органічної праці». На думку християнських суспільників, відмова від «нової ери» та перехід до опозиційної тактики був хибним кроком, оскільки унеможлиблював співпрацю з крайовою владою та стримував розвиток національної освіти: «Від року 1893, коли частина руских послів уважала потрібним перейти в опозицію і яко ціль своїх змагань поклала «зазначуване невдоволення», відколи стали розтягати ся серед т. зв. загалу глумливі окрики: «Овва! Що там паралелька! Що там якась шкілька!» спинила ся дальша акція щодо руского шкільництва. Міродайні сфери, почувши такі глумливі окрики з табору руских опозиційників, подумали собі мабуть, що нема чого квапити ся із засновуванем дальших руских шкіл в Галичині, коли они не мають нібито вартости для руского загалу і тимто сеймове внесене п. Вахнянина о заснованє рускої гімназії в Коломиї відложено...» [73].

Не погоджувалося середовище КРНС і з курсом народовців на швидке залучення широких мас селян до політичної діяльності. Спочатку слід було подбати про матеріальний стан простолюду, пояснити йому за що і як боротися. Як своєрідну школу політики для простолюду християнські суспільники розглядали вічевий рух [54]. Суперечила ідейним засадам КРНС і поступова радикалізація народовців, що, зокрема, проявилось під час створення наприкінці 1899 р. Національно-демократичної партії, до якої увійшла й поміркована частина радикалів. Через радикалів, стверджували видавці «Руслана», програма новоутвореної партії в соціальній сфері набула утопічних рис [78], була вона неприйнятною і для духовенства з огляду на заперечення ключової ролі Церкви в суспільстві [85]. Про взаємне несприйняття народовців і християнських суспільників свідчив пункт у програмі Української національно-демократичної партії про «угодових русинів», яких партія буде «безслівно поборювати і з ними виключена всяка злука в справах політичних, хоч би ті Русини придбали своєму народови навіть які небудь концесії» [83]. Ця цитата добре ілюструє розбіжності у підході до політичної тактики двох середовищ із спільними стратегічними цілями.

Політика порозуміння з органами крайової та державної влади задля досягнення через компроміси з ними якомога більших вигод для українців була невід'ємною складовою консерватизму КРНС. Упродовж каденції Державної ради 1897–1900 рр. більшість українських депутатів на чолі з О. Барвінським увійшли до складу «Слов'янського християнсько-народного союзу» (далі – СХНС) – фракції, що об'єднувала також словенських і хорватських депутатів, та увійшла до консервативної більшості. Головним завданням СХНС була боротьба за соціально-економічний, культурний і релігійний розвиток на християнській основі й за рівноправність народів монархії шляхом прийняття відповідних законів [21]. Досягненню цих та інших завдань [11] завадила недієздатність парламенту, зумовлена ескалацією чесько-німецького конфлікту.

Одночасно відбувалася робота в Галицькому сеймі. У досліджуваний період важливим досягненням стало ухвалення сеймом законопроекту О. Барвінського про відкриття української гімназії в Тернополі. Здійснювалися заходи й щодо покращення матеріального становища родин священиків. Складнішою була ситуація з питанням мовної рівноправності в Галичині. Коли стало зрозуміло, що Державна рада фактично недієздатна через чесько-німецький конфлікт, зусилля перенесено до Галицького сейму. Це спровокувало дискусію, в якій взяв участь і «Руслан», стосовно компетенції сейму вирішувати мовні питання [86]. Законопроект А. Вахнянина, внесений до сейму 6 (18) січня 1898 р., у разі прийняття зрівнював у статусі польську та українську як мови адміністрації, судочинства і т. п. [14]. Однак польська більшість сейму, хоч і не відкинула проект відкрито, вирішила обмежитися зверненням до Відня щодо власної компетенції в даному питанні.

Творцями польської політики в той час були три великі угруповання – краківські консерватори («станьчики»), подільські консерватори («подоляки») і націонал-демократи. Стержневою ідеєю КРНС була необхідність польсько-українського порозуміння як вигідного для обох сторін [57]. Головними умовами порозуміння називали мовне й освітнє питання, зокрема досягнення мовної рівноправності, розширення мережі українських навчальних закладів. У цьому контексті нетрадиційною для українських політичних сил була позиція «Руслана», супротивна ідеї поділу Галичини. Зазначалося, що поділ – не більше ніж романтична ідея, яка відвертає увагу суспільства від «позитивної роботи» [56]. Цінність останньої для поляків, як і українців, обґрунтовував Осип Маковей у статті «Поляки а ми», яку «Руслан» передрукував за чернівецькою «Буковиною» [58]. Утім, прагнення до компромісів було не самоціллю, а оптимальним, на думку О. Барвінського та однодумців, способом покращення становища українців Галичини.

За цих умов найкращими були стосунки християнських суспільників із краківськими консерваторами. Автор однієї зі статей «Руслана» проводив паралелі між «станьчиками» та групою О. Барвінського, метою якої було донести правильність «угодової» політики: «Згадаємо лише, що одна частина праси (польської. – Р. Л.) давно наклеювала станьчиків краківських зрадниками ідеї польської, хоч вони виключно придбали Полякам галицьким не то найширші конституційні права, але і визначне становисько політичне в Австрії» [35]. Пресовий орган краківських консерваторів («станьчиків») газета «Czas» користувався у редакції «Руслана» найбільшою повагою з-поміж інших польських часописів, хоча полеміка з ним також не була винятком [59].

Значно негативніше видавці «Руслана» сприймали середовище польських східногалицьких консерваторів, так званих подоляків. Його представники традиційно вважали себе утілювачами історичної цивілізаторської місії щодо українських селян і противилися визнанню їх як окремої модерної національної групи з власними, окремими від польських, прагненнями. Тож не дивно, що галицькі українські консерватори звинувачували «подоляків» у асиміляторських прагненнях, характеризуючи їх різновид консерватизму як ретроградний і «неґацію світла посеред білого дня» [55]. Прикладом цього можна вважати відгук «Руслана» на виступ представника подільських аристократів Еміля Торосевича проти заснування української гімназії в Тернополі: «Коли він взиває польських послів, щоби оцінювали внесенє п. Барвінського nie samem sercem ale i rozumem – то ми додамо, щоби оцінювали ті внесення не скрізь шовіністичні окуляри, а станули на становищі народної рівноправности і на становищі християнської справедливости... а не оцінювали річий з тісного становища і виднокруга подільської політики, що вже тільки накоїла лиха в нашім краю» [8]. Ще за десять років до польсько-русофільського союзу на сеймових виборах 1908 р. «Руслан» відзначив появу тенденції у середовищі «подоляків» до зближення з русофільською партією, як менш коштовною для польської «рації стану», ніж «угодова» група О. Барвінського і тим паче народовці.

Про польських націонал-демократів (ендеків) як політичну силу на шпальтах «Руслана» в досліджуваний період йдеться українською рідко, проте регулярно була полеміка з їх пізнішим пресовим органом газетою «Słowo Polskie», який до 1902 р. належав середовищу польських «сконцентрованих» демократів [48]. З боку української газети основу дискусій найчастіше становили спростування численних антиукраїнських публікацій у польській пресі, наприклад, щодо ініціативи українських сеймових депутатів скласти власне привітання до цісаря, потрактоване поляками як прихований прояв сепаратизму [97], гострим теж було питання українського

університету [13; 96]. Стосовно шкільництва, то «Słowo Polskie» пропонувало українцям порівняти утиски українства в Російській імперії зі становищем у Галичині, а відтак не вимагати від польської крайової адміністрації більшого [75]. Схожа тональність і тематика характеризують полеміку «Руслана» з такими львівськими часописами, як «Dziennik Polski» і «Gazeta Narodowa».

Зміни політичної ситуації в Галичині не сприяли популярності середовища КРНС. Краківські консерватори, котрі тривалий час утримували провід у галицькій політиці, як і О. Барвінський, прихильник українсько-польського порозуміння, втрачали свої позиції. У 1898 р. посаду намісника залишив Євстахій Сангушко, у 1901 р. «станьчики» зазнали ще двох посадових втрат – віце-президента Крайової шкільної ради Міхала Бобжинського та маршалка сейму Станіслава Бадені. Останній перебував у дружніх відносинах з О. Барвінським і цінував його погляди [3, с. 69]. Натомість, на провідні позиції висунулися представники подільських консерваторів (Леон Пінінський став у 1898 р. намісником) і націонал-демократів, які значно менше, ніж «станьчики», готові були йти на перемовини з українцями.

Межа XIX–XX ст. був складним для українських консерваторів. До внутрішніх причин треба віднести організаційну слабкість КРНС. Фактично, ця організація активно діяла тільки в перші місяці свого існування – до парламентських виборів 1897 р. Частково в цьому можна винити керівництво організації, зокрема її формального голову І. Чапельського, який у 1901 р. визнав, що не був здатним у непростій політичній ситуації керувати товариством [27, арк. 30]. Уже в травні 1897 р. він зазначав, що не має про організацію жодних добрих вісток, бо «нічого не робить ся» [27, арк. 24]. Схожі тривожні думки про відсутність руху в КРНС висловлював В. Тисовський [33, арк. 18 зв.]. На невідздатність організації вказували й опоненти зі середовищ «Діла» й «Галичанина» [10; 38]. Однак це не применшує її значення як орієнтиру для дослідження середовища українських консерваторів. За організаційною слабкістю приховувалась ідея і потенційно успішна програма, яка, попри брак деталізації, пропонувала зважені альтернативи й могла за певних політичних обставин здобути популярність у суспільстві.

Ключову роль у неуспіху християнських суспільників відіграли зовнішні причини. На момент утворення КРНС середовище, яке він представляв, було провідним в українському політикумі Галичини – не чисельністю прихильників, а впливом на «велику політику». Коли організація офіційно припинила своє існування в середині 1901 р. ситуація докорінно різнилася – передові позиції міцно посіла УНДП, що активно розбудовувала організаційну мережу і привабила до себе значну частину потенційного ядра КРНС – парафіяльне духовенство. Її програма, яка підтримувала конфронтацію з поляками як метод досягнення українських домагань, виявилася куди ефективнішою для нових умов. Організація, що мала основоположним принцип пошуку міжетнічного компромісу в Галичині, була приречена залишитися осторонь епіцентру політичних процесів. Доказом цього стали вибори до Державної ради 1900 р. і Галицького сейму 1901 р., на яких консерватори КРНС втратили попередні позиції в обох законодавчих органах.

Подібною в той час була доля іншого консервативного середовища – русофілів, які, маючи розвинену організаційну мережу, теж не змогли адаптуватися до світу модерних самоідентифікацій. Між русофільським і християнсько-суспільним середовищами були принципові розбіжності. Втрачаючи позиції, русофіли пішли на фундаментальне порушення основ власного світогляду – союз із польськими політичними силами проти українського руху, що тільки прискорило їх занепад. Натомість, О. Барвінський та його прихильники визнали нову реальність не йдучи врозріз із декларованими принципами. Свідченням цього стала підтримка ними двох подій, які вказували на зміни у співвідношенні сил в українській і польській політиці, – сецесії українських депутатів із Галицького сейму влітку 1901 р. та українських студентів із Львівського університету восени цього ж року. У цей час зроблено спробу інституційно реорганізуватися, наслідком чого стала поява товариства «Руська громада» [71] зі статутом і програмними засадами багато в чому співзвучними з КРНС [89, арк. 29–33]. Однак відновити колишні політичні позиції християнським суспільникам не вдавалося.

Цілком очевидно, що ідейна платформа газети «Руслан» була фрагментарною. Попри консервативні акценти на вузлових питаннях тогочасного українського суспільства Галичини, у християнсько-суспільному середовищі була помітною відсутність цілісної ідеології та політичної програми. Ці прогалини видавці «Руслана» намагалися компенсувати через полеміку з іншими виданнями, насамперед народовецьким «Ділом» і русофільським «Галичанином». Своєю чергою, обидва часописи демонстрували (хоча й з різних мотивів) негативне сприйняття органу КРНС як «панського прислужника» й «угодовського» видання. Видавці «Діла» підкреслювали розбіжності між основним середовищем націонал-демократів і прихильниками О. Барвінського [24; 36; 40; 46; 51; 52; 60; 74; 85; 87; 95]. Полеміка з «Галичанином» зосереджувалася, головню, на питаннях ідентичності. Для русофілів, чия ідейна течія виросла на ґрунті антипольських настроїв, теза КРНС про необхідність польсько-українського порозуміння була неприйнятною, а статті «Руслана»

редакція русофільського часопису часто трактувала як повторення і поширення ідей консервативного краківського «Czas-u» [9; 12; 50; 76].

Проблемою «Руслана» як джерела до вивчення історії КРНС є те, що попри значний обсяг матеріалу щодо ідейного фундаменту організації і пов'язаних із ним питань, відчутною є фактична відсутність на його сторінках інформації про структуру і членів організації. Наявні дописи обмежуються повідомленням про створення організації і її відмову від участі у парламентських виборах 1897 р., натомість не дають уявлення про кількість членів КРНС, їх взаємовідносини. Це спричиняє неможливість винятково на матеріалі «Руслана» коректно уявити місце християнських суспільників у тогочасному політичному процесі. Газетні випуски створюють образ впливової сили, якою християнські суспільники до певного часу були, проте фактично не відображають поступової втрати ними своїх позицій під тиском нових обставин.

Дослідження часопису «Руслан» як інституційного осередку, а також публікацій на його шпальтах, дає чимало відомостей до історії українського консерватизму в Галичині зламу XIX–XX ст. Середовищу християнських суспільників не вистачало ідейної стрункості, чіткості й послідовності викладу поглядів, теоретичної розробленості постулатів. Ідейні протиріччя та фінансові непорозуміння всередині редакції свідчили про брак організованості та наперед заданого алгоритму роботи. Майбутнє всього руху залежало, по суті, від однієї особи – О. Барвінського, що робило середовище украї вразливим щодо політичної кон'юнктури і критики опонентів. Попри це, характерною і надважливою рисою середовища «Руслана» і християнських суспільників була наявність альтернативних поглядів на суспільно-політичну і соціально-економічну дійсність і майбутнє. Одна з ключових тез прихильників КРНС – потреба авторитету влади й суспільного порядку – стала характерною позитивною рисою українського політичного життя в австрійській Галичині. Значення часопису «Руслан» як пресового органу КРНС для дослідження історії політичної думки галицьких українців та українського консерватизму загалом полягає у поданому редакцією прикладі пошуку поєднання традиційних цінностей із новочасними тенденціями суспільного життя, а також у намаганні протистояти радикалізації суспільства, зберегти повагу до традиційних громадянських інститутів.

Список використаних джерел

1. 1700–1900 // Руслан (Львів). – 1900. – Ч. 222. – 1(14) жовтня.
2. Антошевський Т. До історії християнсько-суспільного руху в Галичині (90-і рр. XIX ст. – 1914 р.) / Т. Антошевський. – Львів, 1997. – 36 с.
3. Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку XX століття: політичне товариство «Руська громада» / О. Аркуша // Шляхами історії. Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка. На пошану професора Костянтина Кондратюка. – Львів, 2004. – С. 63–99.
4. Берім ся спільно до економічної роботи! // Руслан. – 1899. – Ч. 54. – 9(21) березня.
5. Буде робота реальна! // Руслан. – Ч. 286. – 17(31) грудня 1897.
6. Вертайте назад! // Руслан. – 1897. – Ч. 19. – 24 січня (5 лютого).
7. Вибори до Ради державної // Руслан. – Ч. 24. – 30 січня (11 лютого) 1897.
8. Вистріли з двох противних таборів // Руслан. – Ч. 1. – 1(13) січня 1891.
9. Всенародный рапортъ // Галичанинъ (Львів). – Ч. 69. – 27 березня (8 квітня) 1899.
10. Въ страсъ и трепетъ // Галичанинъ. – Ч. 78. – 7 (19) квітня 1899.
11. Допись. Внесенє пос. Барвінського і товаришів // Руслан. – Ч. 214. – 21 вересня (3 жовтня) 1897.
12. Замѣщеніе львовской митрополичей кафедры // Галичанинъ. – Ч. 5. – 8 (20) січня 1899.
13. Знов «Słowo Polskie» про руский університет // Руслан. – Ч. 260. – 19 листопада (1 грудня) 1899.
14. З Сойму // Руслан. – Ч. 6. – 9 (21) січня 1898.
15. З Різдом Христовим! // Руслан. – Число на показ. – 1897.
16. З станиславівської єпархії (кацапска пляга) // Руслан. – Ч. 92. – 25 квітня (8 травня) 1901.
17. З того світа // Руслан. – Ч. 1. – 1 (13) січня 1897.
18. Кацапський тероризм // Руслан. – Ч. 108. – 16 (28) травня 1898.
19. Кліш А. Кирило Студинський та християнсько-суспільний рух у Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) / А. Кліш // Наука. Релігія. Суспільство. – 2006. – № 1. – С. 30–36.
20. Кліш А. Політична діяльність християнсько-консервативної течії наприкінці XIX – на початку XX ст. / А. Кліш. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.uagrate.com/wp-content/uploads/2014/04/Klish.pdf>.
21. Клюб руских послів в парляменті // Руслан. – Ч. 68. – 23 березня (4 квітня) 1897.
22. Консеквенция // Руслан. – Ч. 11. – 15 (27) січня 1898.
23. Коцовський В. Етимологія і фонетика // Руслан. – Ч. 102. – 7 (19) травня 1897; Ч. 105. – 10 (22) травня 1897; Ч. 106. – 11 (23) травня 1897.
24. Крути-верти!.. // Руслан. – Ч. 195. – 31 серпня (12 вересня) 1899.
25. Листи до рускої інтелігенції // Руслан. – Ч. 31. – 8 (20) лютого 1897.
26. Відділ рукописів Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (далі – ВР ЛННБУ ім. В. Стефаника), ф. 1, оп. 2, спр. 57-а; 57-б; 57-в.
27. ВР ЛННБУ ім. В. Стефаника, ф. 11, спр. 2720 / п. 163, арк. 30.
28. Там само, спр. 5218 / п. 326, арк. 1.
29. Там само, спр. 5219 / п. 326, арк. 1.
30. Там само, спр. 5255 / п. 327, арк. 1–2.
31. Там само, спр. 5326 / п. 330.
32. Там само, спр. 5331 / п. 330, арк. 1–27.
33. Там само, спр. 5337 /

п. 330, арк. 3–26. 34. Там само, спр. 5365 / п. 332, 4 арк. 35. Лож і клевета горою! // Руслан. – Ч. 223. – 2 (14) жовтня 1897. 36. Мамелюки против п. Окуневського // Діло. – 18 (30) березня 1898. 37. Москвофільське кредо credo // Руслан. – Ч. 45. – 26 лютого (10 березня) 1899; Ч. 47. – 28 лютого (12 березня) 1899. 38. Мудрагелъ зъ офіцины // Діло. – 28 липня (9 серпня) 1899. 39. Мудрий М. Рукописні джерела до історії Християнсько-суспільного союзу в Галичині / Мар'ян Мудрий // До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Київ; Львів, 2004. – Т. I. – С. 421–440. 40. На село дурити... // Діло. – 6 (18) червня 1898. 41. Національні нігілісти // Руслан. – 31 грудня (12 січня) 1898. 42. Наша ідея національна в Галичині і перепони її розвою // Руслан. – Ч. 8. – 11 (23) жовтня 1897. 43. Наша теперішня діяльність чи бездіяльність? // Руслан. – Ч. 85. – 17 (29) квітня 1897. 44. Наші наміри // Руслан. – Ч. 6. – 9 (21) січня 1897; ч. 16. – 21 січня (2 лютого) 1897. 45. Наші ренегати // Руслан. – Ч. 8. – 12 (24) січня 1899. 46. Неширий // Діло. – 27 вересня (9 жовтня) 1897. 47. Нове руске товариство політичне у Львові // Правда (Львів). – 11 (23) жовтня 1896. 48. Нові часописи // Руслан. – Ч. 40. – 19 лютого (4 березня) 1902. 49. О сільських касах системи Райфайзена // Руслан. – Ч. 57. – 12 (24) березня 1899. 50. Отъ напасти не пропасти! // Галичанинъ. – Ч. 45. – 25 лютого (9 березня) 1900. 51. Переглядъ часописей // Діло. – 1 (13) вересня 1899; ч. 197. – 2 (14) вересня 1899. 52. Письма з Відня // Діло. – 24 березня (5 квітня) 1897. 53. Після події! // Руслан. – Ч. 9. – 13 (25) січня 1899. 54. По вічу // Руслан. – Ч. 243. – 25 жовтня (6 листопада) 1897. 55. Подоляки // Руслан. – Ч. 25. – 1 (13) лютого 1898. 56. Поділ Галичини // Руслан. – Ч. 116. – 24 травня (5 червня 1897; ч. 117. – 25 травня (6 червня) 1897. 57. Поляк о Русинах // Руслан. – Ч. 169. – 30 липня (11 серпня) 1898. 58. Поляки а ми // Руслан. – Ч. 193. – 27 серпня (8 вересня) 1897. 59. Польське яйце Колумба // Руслан. – Ч. 90. – 24 квітня (6 травня) 1899. 60. По отворенню сойму // Діло. – Ч. 289. – 23 грудня (4 січня) 1897; ч. 290. – 24 грудня (5 січня) 1897. 61. Потреба хліборобської організації і репрезентації // Руслан. – Ч. 186. – 19 (31) серпня 1897; ч. 187. – 20 серпня (1 вересня) 1897; ч. 207. – 13 (26) вересня 1897; ч. 212. – 19 вересня (1 жовтня) 1897; ч. 213. – 20 вересня (2 жовтня) 1897. 62. Пояснене злишне // Руслан. – Ч. 107. – 14 (26) травня 1898. 63. Принцип національності // Руслан. – Ч. 21. – 26 січня (7 лютого) 1897. 64. Промова Єго Еміненції Кард. Митр. Дра Сильвестра Сембратовича виголошена дня 10-го гр. 1896 при відкриттю зборів відпоручників духовенства // Руслан. – Ч. 1. – 1 (13) січня 1897. 65. Промова п. Барвіньського в Галицкім соймі для умотивування внесення о засноване рускої гімназії ім. Франца-Йосифа в Тернополи // Руслан. – Ч. 290. – 24 грудня (5 січня) 1897. 66. Промова пос. Барвіньського в делегацийній комісії бюджетовій дня 28. Падоліста 1897 // Руслан. – Ч. 264. – 20 листопада (2 грудня) 1897. 67. Расевич В. Митрополит Андрей (Шептицький) і проблема національно-політичної консолідації українців (1900–1918 роки) / В. Расевич // Ковчег. Науковий збірник з церковної історії. – Львів, 2000. – Число 2. – С. 212–223. 68. Релігія не є річию приватною // Руслан. – Ч. 61. – 15 (27) березня 1897. 69. Річ пос. Вахнянина виголошена в державній раді 1. Цьвітня в розправі над заявою президента кабінету гр. Туна // Руслан. – 1898. – Ч. 73. – 1 (13) квітня 1898; ч. 74. – 2 (14) квітня 1898. 70. Родина Литвиновичів // Руслан. – Ч. 89. – 21 квітня (3 травня) 1901. 71. «Руска Громада». Політичне товариство у Львові // Руслан. – Ч. 134. – 15 (28) червня 1901. 72. Рускі радикали // Руслан. – Ч. 250. – 7 (19) листопада 1898. 73. Рускі школи в Галичині // Руслан. – Ч. 158. – 15 (27) липня 1897. 74. «Руслан» до руских послов // Діло. – Ч. 189. – 26 серпня (7 вересня) 1898. 75. «Слову Польскому» на розум // Руслан. – Ч. 167. – 28 липня (9 серпня) 1899. 76. Смѣхотворцы // Галичанинъ. – Ч. 136. – 17 (30) червня 1900. 77. Соціалізм – антиклерикалізм // Руслан. – Ч. 133. – 14 (26) червня 1897. 78. Соціалістична вудка на селян // Руслан. – Ч. 196. – 30 серпня (12 вересня) 1900. 79. Справи внутрішні // Руслан. – 1897. – Число на показ. 80. Становище руского священника в суспільности // Руслан. – Ч. 120. – 29 травня (10 червня) 1897. 81. Статут політичного товариства під назвою «Католицкий руско-народний Союз» // Правда. – Ч. 41. – 11 (23) жовтня 1896. 82. Суспільне упосліджене духовенства руского // Руслан. – Ч. 203. – 7 (19) вересня 1897. 83. Тактика руских національних демократів // Руслан. – Ч. 15. – 20 січня (1 лютого) 1900. 84. Упадок лібералів // Руслан. – Ч. 49. – 1 (13) березня 1897. 85. У тому танці два кінці // Руслан. – Ч. 191. – 26 серпня (7 вересня) 1899. 86. Хто має право полагодити язикову рівноправність? // Руслан. – Ч. 232. – 14 (26) жовтня 1897. 87. Хто пускає тумана? // Діло. – Ч. 69. – 27 березня (8 квітня) 1899. 88. Центральний державний історичний архів України в м. Львові (далі – ЦДІАЛ України), ф. 818, оп. 1, спр. 32, арк. 1–2. 89. ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 196, арк. 29–33. 90. Час отверезити ся! // Руслан. – Ч. 197. – 3 (15) вересня 1898. 91. Чи може християнин бути соціал-демократом? // Руслан. – Ч. 250. – 4 (17) листопада 1900. 92. Школа, церква і держава // Руслан. – Ч. 92. – 25 квітня (7 травня) 1897; ч. 93. – 26 квітня (8 травня) 1898. 93. Що ухвалили збори общества // Руслан. – Ч. 197. – 3 (15) вересня 1898. 94. Як деиньде, так і у нас! // Руслан. – Ч. 87. – 21 квітня (3 травня) 1898. 95. «Nie macie szlachty»

// Діло. – Ч. 192. – 27 серпня (8 вересня) 1899. 96. «Słowo Polskie» про руский університет // Руслан. – Ч. 258. – 17 (29) листопада 1899. 97. Słowo Polskie супротив ювілейного внесення руских послів // Руслан. – Ч. 288. – 21 грудня (2 січня) 1897.

Роман Лєхнюк

ГАЗЕТА «РУСЛАН» КАК ИСТОЧНИК К ИЗУЧЕНИЮ СРЕДЫ КАТОЛИЧЕСКОГО РУСКО-НАРОДНОГО СОЮЗА (1896–1901 ГГ.)

В статье освещены обстоятельства основания во Львове газеты «Руслан», определено финансовое положение издания и персональный состав редакции, проанализирована редакционная политика и публикации в газете как источник к истории Католического руско-народного союза и украинской консервативной идеи в Галичине в целом. На страницах газеты нашли отражение вопросы об общественной роли Церкви, значении новых идеологий – как универсальных (социализма, либерализма), так и сугубо галицких феноменов (прежде всего русофильства), много писалось о украинско-польских отношениях, концепции «органического труда» с акцентом на положении украинского крестьянства и духовенства. Газета была активным участником межпартийной полемики.

Ключевые слова: газета «Руслан», христианско-общественное движение, Католический руско-народный союз, консерватизм.

Roman Lekhniuk

NEWSPAPER «RUSLAN» AS THE SOURCE FOR RESEARCHING THE ENVIRONMENT OF RUTHENIAN CATHOLIC PEOPLE'S UNION (1896–1901)

This article deals with the circumstances of newspaper «Ruslan» creation in Lviv. The author also describes the financial situation of the newspaper and the members of the editors staff. Editorial policy and publication in the newspaper as a source for the history of Russian-Catholic People's Union and modern Ukrainian conservative ideas in Halychyna in general are analysed. In the newspaper the question of the social role of the Church, the value of new ideologies – both general (socialism, liberalism), and purely Halitian (Russophilia), the concept of common cultural and educational cooperation with an emphasis on the situation of the peasantry and the clergy, and Ukrainian-Polish relations are reflected. Newspaper was an active participant in inter-party debate.

Key words: newspaper «Ruslan», Christian social movement, Ruthenian Catholic People's Union, conservatism.

УДК 94 (477): 930: 050

Ірина Кучернюк

ЧАСОПИС «РІДНИЙ КРАЙ»: ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті проаналізовано погляди науковців на діяльність редакційного колективу часопису «Рідний край», упродовж різних періодів історії України, які змінювалися в залежності від політичних умов. Доведено, що, зі здобуттям Україною незалежності, вітчизняні науковці отримали змогу більш об'єктивно оцінити внесок цього видання у процес національно-державного відродження українського народу. Підсумовано вивчення теми та накреслено напрямки подальших наукових пошуків.

Ключові слова: часопис «Рідний край», авторський колектив, історіографія, національно-державне відродження.

Особливого значення для історичної науки на сучасному етапі набуває подальше вивчення преси – як свідка епохи, її компонента, незамінного джерела інформування суспільства про політичні, соціально-економічні, культуротворчі заходи. У світлі цього значний науковий інтерес представляє часопис «Рідний край», перше легальне україномовне видання Наддніпрянщини, яке успішно виходило упродовж складних для української преси 1905–1916 рр. Дослідження української преси початку ХХ ст. загалом і часопису «Рідний край» потребує аналізу історіографії, оскільки упродовж різних періодів історії України погляди науковців на дане питання не завжди співпадали.

Історіографія україномовних періодичних видань цього періоду має різні етапи свого розвитку, які умовно можна поділити на: дореволюційний – 1905–1917 рр.; радянський тоталітарний – 1917 – початок 1950-х рр.; радянський ліберальний – кінець 1950-х – 1980-ті рр.; період української незалежності – 1990-ті рр. – до сучасності.